

УДК 347.7

Роман Пожоджук,

студент юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОПІЛЕФТ – УНІКАЛЬНА ПРАВОВА КОНСТРУКЦІЯ*

У статті охарактеризовано унікальну правову конструкцію «copyleft». Проаналізовано проблеми, що виникають при запровадженні даної концепції в наше законодавство. Запропоновано можливі шляхи вирішення даних проблем та обґрунтовано доцільність запровадження концепції «copyleft» у законодавство України.

Ключові слова: copyleft, copyright, ліцензії «Creative Commons», публічні ліцензії.

Наше суспільство є динамічним і постійно змінюється в умовах переходу від індустриального до постіндустриального суспільства новітніх технологій та комунікацій, а з ним і змінюються суспільні відносини. Глобалізаційні процеси, пов'язані з мережею Інтернет, все більше й більше охоплюють світове співтовариство. Дані процеси безпосередньо впливають на сферу прав інтелектуальної власності, що породжує ряд важливих проблем теоретичного та практичного рівня щодо захисту порушуваних прав володільців об'єктів інтелектуальної власності в мережі Інтернет. На противагу загальновизнаній концепції «copyright» приходить абсолютно нова концепція «copyleft». Проте, враховуючи недосконале законодавство України та нещодавнє виникнення даної концепції, існує велика кількість проблемних питань щодо доцільності її існування та використання в практичній діяльності.

Метою даного дослідження є характеристика унікальності концепції «copyleft».

Мета обумовлена постановкою наступних завдань:

- визначення правої природи, унікальності правої конструкції концепції «copyleft»;

- розроблення конкретних пропозицій щодо подальшого запровадження її в законодавстві нашої держави.

Теоретичну основу статті складають, насамперед, праці видатних вчених-юристів України та зарубіжжя, зокрема

О. В. Кохановської, І. А. Безклубого, О. А. Підопригори, О. О. Підопригори, А. С. Нерсесяна, А. Глушенкова, Л. Мамчура, І. Чижевської, В. Борідченко, О. Матвієнко, О. Матвієнко, О. Жилинкової, Р. Еннан, Л. Комзюк, І. Якубівського, В. М. Крижної та ін.

Термін «copyleft» вживается для позначення особливого підходу до розуміння прав інтелектуальної власності. За допомогою механізму ліцензування, який використовується, зокрема, для програмного забезпечення, документів та художніх творів, автор твору або володілець виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності надає кожному бажаючому право використовувати, модифікувати і розповсюджувати дані об'єкти [1].

А. С. Нерсесян у своїй статті зазначає, що, на противагу сучасній системі охорони прав автора, групою американських інтелектуалів на чолі з професором юридичного факультету Стендфордського університету Лоренсом Лессінгом була висунута так звана леко-концепція (англ. copy-left — «копілефт», «авторське ліво», «забути копію» тощо), яка здобуває все більше прихильників в Україні [2].

В. М. Крижна стверджує, що спочатку копілефт зародився у сфері програмування, а потім набув більш значного поширення. Не існує єдиної думки, хто і коли першим використав термін «копілефт». Однак відомий випадок, коли Д. Хопкінс у 1984 р. чи 1985 р. на конверті з листом

* Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сталману написав: «Копілефт — усі права відмінені» (Copyleft — all rights reversed) відповідно, якщо авторське право використовує спеціальний знак © — ко-прайт, який свідчить про обмеження вільного використання творів, то, на противагу цьому «копілефт» використовує дзеркальне зображення знаку «ко-прайт», який свідчить про можливість вільного використання і поширення творчих результатів [3].

Українська Асоціація користувачів та розробників вільного та відкритого програмного забезпечення — громадська організація, створена з метою захисту розробників і користувачів вільного (відкритого) програмного забезпечення — визначає «копілефт» як юридичну модель авторського права, при якій відбувається збереження автором за собою лише немайнових прав. Даною моделлю склалася і досить широко використовується в сучасному науковому спітвоваристві, в русі вільного програмного забезпечення, для розповсюдження так званої «вільної» аудіо- та відеопродукції. Ліцензія «copyleft» є домовленістю між автором та користувачем, згідно з якою автор передає користувачеві всі або більшу частину майнових прав, включаючи права на копіювання, внесення змін, використання для будь-яких потреб — без вимоги оплати ліцензії на користування твором як такої [4].

А. С. Нерсесян зазначає дієвість «copyleft» тільки до програмного забезпечення, аудіо- та відеопродукції. На нашу думку, вбачаються значно ширші можливості даної концепції. Зокрема її можна застосувати щодо ширшого кола об'єктів інтелектуальної власності, а саме: до літературних творів, баз даних, творів образотворчого мистецтва, фотографічних творів тощо, що суттєво збільшить значимість даної концепції.

Враховуючи стрімкий розвиток суспільних відносин, посилюється роль мережі Інтернет у життєдіяльності суспільства. Проте дана мережа є неврегульованим простором. А. Глущенков зазначає, що Інтернет знаходиться поза будь-якою юрисдикцією, тобто поза межами конкретної держави, і до відносин в Інтернеті не можна застосовувати певне законодавство [5]. Тому ми сміливо

можемо зазначити, що об'єкти авторського права, які розміщені в мережі Інтернет та використовуються з порушенням прав володільця даних об'єктів, можуть вільно використовуватись, а притягнення до відповідальності винних стає досить важким, а у деяких випадках неможливим.

Л. Мамчур виділяє такі проблеми щодо розміщення твору в мережі Інтернет:

1) велика кількість об'єктів авторського права поширюється в Інтернеті безкоштовно: матеріали друкованих ЗМІ, телебачення й інших електронних ЗМІ, а також програмне забезпечення;

2) багато юридичних осіб ведуть свою підприємницьку діяльність винятково через Інтернет, при цьому іноді продукція (зокрема й твори як об'єкти авторського права) передається безпосередньо через Інтернет;

3) об'єкти авторсько-правової охорони безконтрольно (з позицій автора та правовласників) поширюються в глобально-му масштабі мережі Інтернет [6].

Проблемним аспектом потрібно визначити те, що національне законодавство лише в певних випадках поширяється на мережу Інтернет. Таким чином, воно позбавлене *de jure* у всіх випадках порушення авторського права можливості щодо захисту прав автора.

І. Чижевська зазначає, що будь-який творець повинен якимось чином привернути увагу широкої публіки, щоб отримувати високу плату за копії, — тобто давати концепти, видавати книги та інше, з надією одержати винагороду за продаж наступних творів. У мережі Інтернет, у свою чергу, саме поширення ускладнює контроль. В принципі, існує можливість контролю та вилучення плати за подібні твори. Наприклад, можна запросити невелику плату за масове копіювання, але з часом це стає все складніше і складніше [7]. У даному аспекті визначається масовість і безконтрольність такого процесу. Також не потрібно забувати, що, за концепцією «copright», автори, а в більшості випадків правоволодільці твору більше переймаються захистом прав інтелектуальної власності та отриманням матеріальної вигоди, ніж створенням нового твору. Це певною мірою гальмує розвиток творчості та куль-

тури взагалі, а також обмежує можливості розвитку особистостей, а саме щодо створення ними творів науки, мистецтва тощо.

«Copyleft» покликаний подолати дані проблеми, проте все залежить від правої культури та правової свідомості як авторів творів, так і користувачів. Сутність «copyleft» проявляється в тому, що майнові права автора зберігаються не більше 14 років, але інші особи, що дотримуються конкретних умов, можуть використовувати напрацювання первісного автора. Дані ідеї не закріплені в жодному законодавстві, але їх можна реалізувати через певні правові механізми, як, наприклад, за допомогою копірайту та ліцензійних угод. Юридичний механізм цього підходу заснований на тому, що за допомогою копірайту первісний автор закріплює майнові права за собою, але, разом із тим, створює публічний ліцензійний договір, за яким передає частину своїх прав іншим особам [8]. Таким публічним ліцензійним договором, зазвичай, є ліцензії «Creative Commons». Дані ліцензії є досить новим явищем у праві інтелектуальної власності, проте набувають великої популярності у різних країнах світу.

«Creative Commons» — неприбуткова організація, що має на меті збільшення кількості творчих матеріалів, доступних для використання та розповсюдження. Організація розробила та оприлюднила декілька ліцензійних угод стосовно авторських прав, відомих як ліцензії «Creative Commons» (англ. Creative Commons licenses). Ці ліцензії (залежно від обраної), обмежують лише певні права (або жодні) на авторську роботу [9].

Ліцензії «Creative Commons» пропонують перевірений часом гнучкий і справедливий підхід до використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі. Вони дозволяють авторам та іншим суб'єктам авторських прав самим визначати засади подальшого використання їхніх творів, захищають їх від несанкціонованого використання і створюють легальне середовище для вільного обміну контентом. Користувачі ж здобувають можливість вільно використовувати цифровий контент за згодою авторів та інших суб'єктів авторських прав.

«Creative Commons» допомагає адаптувати свої базові вільні ліцензії до вимог законодавства про авторське право різних країн. Адаптація означає переклад національними мовами та внесення змін до тексту ліцензій згідно з вимогами національного законодавства. 71 країна світу вже зробила вільні ліцензії «Creative Commons» частиною національного законодавства про авторське право або працює над адаптаціями цих ліцензій. Серед таких країн — Україна [10]. Доцільно буде розглянути вищезгадані ліцензії більш детально.

Класифікація даних ліцензій:

Ліцензія «Creative Commons» із зазначенням авторства (Attribution (CC BY).

Автор дозволяє: поширювати — копіювати, передавати твір, навіть із комерційною метою, змінювати — переробляти, розвивати твір.

Умови: слід зберігати посилання на попередніх авторів у визначеній ними формі (Attribution).

Ліцензія «Creative Commons» із зазначенням авторства — розповсюдження на тих самих умовах (Attribution Share-Alike (CC BY-SA).

Автор дозволяє: поширювати — копіювати, передавати свій твір, навіть з комерційною метою, змінювати — переробляти, розвивати твір.

Умови: слід зберігати посилання на попередніх авторів у визначеній ними формі (Attribution), змінений наступним співавтором твір має поширюватися на умовах цієї самої ліцензії (CC BY-SA (Share Alike).

Ліцензія «Creative Commons» із зазначенням авторства — без похідних творів (Attribution NoDerivs (CC BY-ND).

Автор дозволяє: поширювати — копіювати, передавати свій твір, навіть з комерційною метою.

Умови: автор не дозволяє змінювати — переробляти, розвивати твір (NoDerivs), слід зберігати посилання на автора у визначеній ним формі (Attribution).

Ліцензія «Creative Commons» із зазначенням авторства — некомерційна — розповсюдження на тих самих умовах (Attribution NonCommercial Share-Alike (CC BY-NC-SA).

Автор дозволяє: поширювати — ко-

піювати, передавати свій твір, змінювати — переробляти, розвивати твір.

Умови: автор не дозволяє використовувати свій чи змінений твір з комерційною метою (NonCommercial), слід зберігати посилання на попередніх авторів у визначеній ними формі (Attribution), змінений наступним співавтором твір має поширюватися на умовах цієї самої ліцензії (CC BY-NC-SA (Share Alike).

Ліцензія «Creative Commons» із зазначенням авторства — некомерційна (Attribution NonCommercial (CC BY-NC).

Автор дозволяє: поширювати — копіювати, передавати свій твір, змінювати — переробляти, розвивати твір.

Умови: автор не дозволяє використовувати свій чи змінений твір з комерційною метою (NonCommercial), слід зберігати посилання на попередніх авторів у визначеній ними формі (Attribution).

Ліцензія «Creative Commons» із зазначенням авторства — некомерційна — без похідних творів (Attribution NonCommercial NoDerivs (CC BY-NC-ND).

Автор дозволяє: поширювати — копіювати, передавати свій твір.

Умови: автор не дозволяє використовувати свій твір з комерційною метою (NonCommercial), автор не дозволяє змінювати — переробляти, розвивати твір (NoDerivs), слід зберігати посилання на автора у визначеній ним формі (Attribution) [11]. Отже, ми бачимо, що ліцензії «Creative Commons» є досить різномічними та пропонують авторам різні умови, за якими надається право іншим особам на результати їх творчої діяльності.

Важливо відмітити, що на початку 2006 р. Адам Керрі подав до суду на нідерландський таблоїд, який без дозволу опублікував його фотографії, розміщені на Flickr. Ці фотографії були опубліковані на умовах cc-by-nc-sa. Суд вирішив справу на користь Керрі. Таким чином, вперше дієвість ліцензій «СС» була доведена в суді [12].

В. Борідченко зазначає, що дані ліцензійні договори вирішують проблему «copyleft» на законодавчому рівні у США, проте даний підхід для українського законодавства є неможливим через те, що ліцензійні угоди, засновані на леко-концепції, не визначають винагоро-

ди за використання первісного твору при створенні нових об'єктів інтелектуальної власності, а наше законодавство передбачає винагороду як істотну умову, без якої такий договір визнається недійсним. Даний автор пропонує зміст леко-договорів доповнювати за допомогою наступних пунктів:

«**х.1 Особа, яка використовує цей твір або його частину, для створення інших творів, зобов'язується сплатити 1 грн винагороди на рахунок № (вказується номер рахунку як авторська винагорода).**».

«**х.2 Особа, яка використовує цей твір або його частину, для створення інших творів, має право на створення необмеженої кількості творів**» [13]. На нашу думку, дане нововведення не змінить ситуації з ліцензійними договорами щодо «copyleft» в Україні саме тому, що такі договори не можуть повністю врегулювати дану сферу через низку причин, про які буде йтися далі.

О. Матвієнко та О. Матвієнко стверджують, що однією з проблем застосування ліцензій «Creative Commons» в Україні є те, що ми їх не можемо визнати електронним документом згідно зі ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», через відсутність у них електронного підпису, а тому видання таких ліцензій ми не можемо вважати правочином відповідно до ст. 207 ЦК України. Дані автори пропонують ст. 4 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» доповнити таким положенням: «Електронний цифровий підпис не використовується при укладанні публічних договорів приєднання в електронному вигляді» [14].

На наш погляд, вищевказане нововведення не вирішить проблеми застосування ліцензій «Creative Commons» та не врегулює детально сферу їх застосування. Для приведення у відповідність законодавства щодо існування та нормального функціонування концепції «copyleft» потрібно створити певний нормативно-правовий акт, наприклад Закон України «Про публічні ліцензії на об'єкти авторського права щодо особливого їх використання». Даний акт повинен закріпити положення щодо «Creative Commons» чи інших схожих ліцензій, що, в свою

чергу, полегшить використання цих ліцензій. У разі прийняття вищенаведеного закону ст. 1108 ЦК України потрібно доповнити таким змістом: «Ліцензії щодо особливого використання об'єктів авторського права («copyleft») регулюються Законом України «Про публічні ліцензії на об'єкти авторського права щодо особливого їх використання». Доцільність прийняття даного акта на рівні закону обумовлене тим, що «copiright» в Україні регулюється Законом України «Про авторське право та суміжні права» та кодифікованим законом — Цивільним кодексом України, тому доцільно буде регулювати «copyleft» на рівні закону, що обумовлюється горизонтальним існуванням даних концепцій. Даний закон повинен містити основні засади, чіткі процедури надання та використання таких ліцензій, відповідальність за порушення тощо.

Досить слушна думка авторів О. Жилінкової та А. Нерсесяна, які зазначають, що «copyleft» є кроком вперед у розвитку авторського права, а ліцензії «Creative Commons» покликані врегулювати дані правовідносини. Також слушно зазначено, що відсутність у ч. 1 ст. 1108 ЦК України прямої вказівки на використання об'єкта права інтелектуальної власності в електронній формі не повинна впливати на визнання чинності таких ліцензій. Законодавство не містить прямої заборони щодо електронної форми ліцензій на використання об'єктів інтелектуальної власності. А тому, звертаючись до загальних принципів цивільного права, суб'єкти авторських правовідносин мають право вчиняти правочини в тій формі, яка прямо не

заборонена законодавством, та застосування якої не тягне за собою недійності зобов'язання [15, 16].

На основі вищенаведеного можна зробити такі висновки.

Досить актуальним для нашого суспільства є саме впровадження концепції «copyleft» поряд з концепцією «copiright». Даній концепція покликана як задоволити потреби користувачів та зменшити порушення авторського права, так і зробити акцент на визнанні та суспільній відомості автора, що дасть змогу останньому отримувати винагороду вже від інших джерел (реклама, інші твори тощо).

Для приведення у відповідність законодавства, щодо існування та нормального функціонування концепції «copyleft» нами запропоновано створення нормативно-правового акта, наприклад Закону України «Про публічні ліцензії на об'єкти авторського права щодо особливого їх використання». У разі прийняття вищенаведеного закону потрібно внести зміни до ст. 1108 ЦК України.

Концепція «copyleft» стрімко розвивається та є альтернативою щодо врегулювання проблемних питань, що виникають у зв'язку з порушенням авторського права як у мережі Інтернет, так і взагалі в інформаційному суспільстві. Досить невеликою є кількість учених, які на доктринальному рівні займаються даною проблематикою. В подальших дослідженнях убачається доцільним проаналізувати досвід країн-пionerів у сфері запровадження «copyleft» — США та ФРН — з метою впровадження їх досвіду в Україні, що стане ще одним кроком на шляху для вступу до ЄС.

ПРИМІТКИ

1. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Copyleft>.
2. Нерсесян А. С. Соціально-правові і філософські основи захисту прав інтелектуальної власності / А. С. Нерсесян // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 3. — С. 167— 172.
3. Крижна В. М. Право інтелектуальної власності та суспільні інтереси [Електронний ресурс] / В. М. Крижна. — Режим доступу : http://archive.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/PrUk/2011_3/6.pdf.
4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.legalhelp.ru/rus/articles/ag_2.shtml.
5. Нерсесян А. С. Зазнач. праця.
6. Мамчур Л. Розміщення твору в мережі Інтернет як спосіб його використання / Л. Мамчур // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2011. — № 3. — С. 34—40.

7. Чижевская И. Интелектуальная собственность в Сети [Электронный ресурс] / И. Чижевская. — Режим доступу : <http://nestor.minsk.by/kg/2002/08/kg20814.html>.
8. Борідченко В. Копілефт — дорога до творчої свободи / В. Борідченко // Інтелектуальна власність. — 2008. — № 8. — С. 56—59.
9. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Ліцензії_Creative_Commons.
10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://creativecommons.org.ua/що-таке-creative-commons>.
11. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Ліцензії_Creative_Commons.
12. Колесова М. А. Лицензии «Creative Commons» [Електронный ресурс] / М. А. Колесова. — Режим доступу : <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/34322/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%80.pdf>.
13. Борідченко В. Зазнач. праця.
14. Матвієнко Олександра. Про застосування ліцензій «Creative Commons» в умовах українського законодавства / Олександра Матвієнко, Ольга Матвієнко // Інтелектуальна власність. — 2012. — № 6. — С. 12—17.
15. Жилінкова О. Реалізація прав інтелектуальної власності в Інтернеті за допомогою ліцензій «Creative Commons» / О. Жилінкова // Юридичний журнал. — 2011. — № 2. — С. 54—59.
16. Нерсесян А. С. Передача майнових прав інтелектуальної власності шляхом надання «відкритої» ліцензії: проблемні аспекти / А. С. Нерсесян // Юридичний журнал. — 2009. — № 5. — С. 31—33.

Пожоджук Роман. Копілефт — унікальна правовая конструкция.

В статье охарактеризована уникальная правовая конструкция «copyleft». Проанализированы проблемы, возникающие при внедрении данной концепции в наше законодательство. Предложены возможные пути решения данных проблем и обоснована целесообразность внедрения концепции «copyleft» в законодательство Украины.

Ключевые слова: copyleft, copyright, лицензии «Creative Commons», публичные лицензии.

Poshodzhuk Roman. Copyleft — unique legal structure.

This article describes a unique legal structure Copyleft. The problems arising from the implementation of this concept in our legislation. A possible solutions to these problems and proved the feasibility of introducing the concept of Copyleft legislation of Ukraine.

Key words: Copyleft, Copyright, licenses «Creative Commons», public license.